

Zarządzanie

Kapitał regionalny a zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu

Monika Fabińska

Kapitał regionalny a zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Kapitał regionalny a zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu

Monika Fabińska

Monika Fabińska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Przedsiębiorczości i Polityki Przemysłowej
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 22/26

RECENZENT

Janusz Kot

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKCJA

Monika Poradecka

SKŁAD I ŁAMANIE

Mateusz Poradecki

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzcyk

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/Rawpixel

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Monika Fabińska, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.08351.17.0.M

Ark. druk. 15,375

ISBN 978-83-8220-502-2

e-ISBN 978-83-8220-503-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
1. Rola regionu w globalnej gospodarce determinująca zmiany w podejściu do zarządzania jego rozwojem	13
1.1. Region w ujęciu ekonomicznym	13
1.2. Region w globalnej gospodarce	18
1.3. Koncepcje rozwoju regionalnego: egzogeniczne vs. endogeniczne	23
1.4. Region konkurencyjny	30
1.5. Koncepcja regionu uczącego się	36
1.6. Innowacyjny rozwój regionu	39
2. Ewolucja w podejściu do zarządzania rozwojem regionu a koncepcja kapitału regionalnego	49
2.1. Podstawy teoretyczne zarządzania w sektorze publicznym	50
2.2. Istota i zakres zarządzania innowacyjnym rozwojem regionu	57
2.3. Klasyczne i nowe podejście do planowania rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu	61
2.4. Narzędzia SPI – wsparcie procesu decyzyjnego interesariuszy regionalnych	66
2.5. Dobra materialne determinujące innowacyjny rozwój regionu	72
2.6. Dobra mieszane i niematerialne – wzrost znaczenia w ramach macierzy Camagniego	79
3. Innowacyjność regionu – ujęcie empiryczne	87
3.1. Ocena innowacyjności regionu	89
3.2. Metodyka badań wykorzystująca benchmarking wyników – w ujęciu NUTS 2	109
3.2.1. Charakterystyka badania ankietowego przeprowadzonego na potrzeby benchmarkingu regionalnego w zakresie oceny stanu czynników kapitału regionalnego	111
3.2.2. Miernik syntetyczny	116
3.2.3. Konstrukcja miary oceny znaczenia czynników składowych kapitału regionalnego objętych badaniem ankietowym	132
3.2.4. Metodyka obliczeń miernika syntetycznego	134
3.3. Ocena znaczenia czynników kapitału regionalnego determinujących decyzje inwestycyjne przedsiębiorców – rezultaty badań ankietowych	136

6 Spis treści

4. Monitoring czynników kapitału regionalnego na bazie benchmarkingu wyników – ujęcie NUTS 2	163
4.1. Benchmarking wyników dla dóbr materialnych	164
4.2. Benchmarking wyników dla dóbr mieszanych i niematerialnych	182
4.3. Benchmarking wyników – ujęcie syntetyczne	191
4.4. Korelacja czynników kapitału regionalnego z wynikami dotyczącymi lokowania przedsiębiorstw	193
4.4.1. Ocena zależności między czynnikami kapitału regionalnego	194
4.4.2. Ocena zależności między stanem kapitału regionalnego a wynikami dotyczącymi lokowania przedsiębiorstw	198
4.4.3. Ocena trwałości w czasie zróżnicowania przestrzennego kapitału regionalnego	201
4.5. Koncepcja kapitału regionalnego w aspekcie instrumentarium zarządzania innowacyjnym rozwojem regionu – benchmarkingu	204
Zakończenie	211
Bibliografia	217
Załącznik 1 Kwestionariusz ankiety <i>Badanie oceny stanu czynników kapitału regionalnego</i>	229
Załącznik 2 Rekomendowany plan działania dla wdrożenia koncepcji zarządzania innowacyjnym rozwojem regionu poprzez wykorzystanie benchmarkingu wyników	237
Załącznik 3 Format podstrony dla benchmarkingu wyników	239
Spis rysunków	241
Spis tabel	243
Spis wykresów	245

Wstęp

Ze względu na nieustannie rosnące tempo zmian, determinowane wprowadzaniem innowacyjnych rozwiązań we wszystkich obszarach gospodarki, oraz zmieniające się uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i polityczne konieczne są ciągle monitorowanie zachodzących transformacji i szybka adaptacja do nowych warunków. W skali kraju reakcja na zachodzące zmiany jest w pewnym stopniu spowolniona ze względu na występujące ograniczenia, związane między innymi z zasięgiem terytorialnym. W skali regionu reakcja ta może dokonywać się zdecydowanie szybciej. Łatwiej jest także zintegrować przedstawicieli różnych środowisk na szczeblu regionalnym i włączyć ich do współpracy, niż skoordynować działania poszczególnych sfer na szczeblu krajowym. Włączanie się regionalnych sieci współpracy w międzynarodowe konsorcja jest efektywniejsze niż tego typu próby podejmowane przez pojedyncze podmioty. Dlatego też wskazać należy na zdecydowany wzrost roli regionu w stosunku do roli państwa w zakresie absorpcji korzyści globalizacyjnych.

Wzrost znaczenia roli regionu w globalnej gospodarce zdeterminował przemiany w koncepcyjnym podejściu do zarządzania zasobami regionu i jego rozwojem. Zmiana, jaka dokonała się na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat w koncepcjach i instrumentarium zarządzania regionem, warunkowana jest przez ewolucję koncepcji rozwoju regionalnego oraz ewolucję w przewagach konkurencyjnych regionu.

Dokonując pewnego uproszczenia, możemy podzielić ukształtowane na przestrzeni ostatniego półwiecza koncepcje rozwoju regionalnego na klasyczne oraz współczesne. Koncepcje, które rozwinęły się w ramach nurtu klasycznego, traktowały postęp technologiczny jako zmienną egzogeniczną. W związku z tym rozwój danego regionu determinowany był przede wszystkim przez jego zdolność do przyciągania, a następnie odpowiedniego zagospodarowania wiedzy naukowo-technologicznej. Nieco odmiennie postęp technologiczny postrzegali autorzy teorii ukształtowanych na gruncie współczesnych koncepcji rozwoju regionalnego. Ich zdaniem wiedza oraz innowacje to zmienne endogeniczne, które stanowią efekt wieloletniej rozbudowy posiadanego potencjału. Jest to rezultat ciągłych inwestycji w kapitał ludzki oraz działalność B+R. Nadal istotna jest funkcja absorpcji czynników zewnętrznych, tylko punkt ciężkości został przeniesiony na funkcję kreacji.

Zmiana podejścia do zarządzania rozwojem regionu wynikała również z ewolucji podejścia do mocnych stron, które decydują o pozycji danego regionu w grze

rynkowej – od przewag kosztowych, przez konkurencyjne, do przewag opartych na relacjach wewnętrznych i z otoczeniem. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego wieku dominował pogląd, iż o przewadze konkurencyjnej danego regionu nad innymi decydują w głównej mierze czynniki twarde, w tym ich podaż oraz koszty z nimi związane. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dostępność oraz niskie koszty wskazanych powyżej czynników stały się niewystarczające w budowaniu przewag konkurencyjnych. Dany region mógł się rozwijać i przyciągać nowych inwestorów, jeśli posiadane przez niego zasoby cechowała wysoka jakość. W latach dziewięćdziesiątych doszedł jeszcze jeden element determinujący proces kształtowania przewag konkurencyjnych, a mianowicie umiejętność tworzenia systemu wewnętrznych i zewnętrznych relacji przez dany region.

Efektami przejścia od struktur hierarchicznych do struktur sieciowych w podmiotowym i przedmiotowym ujęciu definicyjnym zarządzania publicznego były: włączenie wszystkich aktorów sceny regionalnej w tworzenie i rozbudowę wewnętrznego potencjału (przejście od zarządzania hierarchiczną strukturą do zarządzania strukturą sieciową) i wzrost znaczenia zarządzania elementami kapitału regionalnego (kapitałem ludzkim, społecznym, relacyjnym oraz sieciami współpracy), przy jednoczesnej konwergencji celów zarządzania budżetem (redukcja kosztów poszczególnych działań podejmowanych w regionie, jak również redukcja kosztów eksploatacji poszczególnych składników kapitału regionalnego) oraz zarządzania jakością (zapewnienie zlokalizowanym już jednostkom oraz potencjalnym inwestorom wysokiej jakości czynników kapitału regionalnego oraz wysokiej efektywności podejmowanych działań).

Z uwagi na to, iż potencjał regionu w postaci zasobów materialnych i niematerialnych może wyczerpać się w wyniku nieprawidłowej eksploatacji, a kapitał regionalny (definiowany jako kapitał terytorialny), z uwagi na swój dynamiczny charakter czasowy i przestrzenny, nie jest elementem stałym oraz dostępnym i zapewniającym danemu terytorium bezterminową przewagę i rozwój, aby zapewnić długotrwały rozwój danego regionu, należy skutecznie zarządzać jego potencjałem, wykorzystując odpowiednie instrumentarium. Zastosowanie tradycyjnych instrumentów wykorzystywanych w modelu biurokratycznym i nowego zarządzania publicznego (NPM) może okazać się niewystarczające, a narzędzi, które mogą wesprzeć proces ciągłego doskonalenia czynników kapitału regionalnego, należy szukać wśród inteligentnych narzędzi wspierających proces tworzenia i wdrażania strategicznych celów na poziomie regionu (narzędzi SPI), wykorzystywanych w modelu *public governance*.

Stosunkowo niewiele opracowań w polskiej i zagranicznej literaturze dotyczy koncepcji zarządzania innowacyjnym rozwojem regionu oraz narzędzi wykorzystywanych w tym procesie, pozwalających na skuteczne wsparcie procesu

decyzyjnego, między innymi w zakresie oceny stanu kapitału regionalnego. Tak więc można wnioskować o swego rodzaju luce poznawczej w tym obszarze treściowym w zakresie dyscypliny nauk o zarządzaniu, która uwarunkowała decyzję o wyborze tematu badawczego. Co więcej, analiza raportów i statystyk dotyczących weryfikacji poziomu jakości czynników kapitału regionalnego wskazuje na ich fragmentaryczność, a nawet brak danych bezpośrednio definiujących stan poszczególnych czynników kapitału regionalnego. Z uwagi zatem na odczuwalną nadal lukę empiryczną podjęta została próba weryfikacji skuteczności wybranego narzędzia – benchmarkingu wyników – które może wesprzeć przeprowadzenie wskazanej weryfikacji.

W aspekcie tak skonstruowanego problemu badawczego za cel główny pracy przyjęto próbę systematyzacji oraz ustalenie roli czynników kapitału regionalnego determinujących innowacyjny rozwój regionu, a w konsekwencji decyzje przedsiębiorców o podejmowanych działaniach inwestycyjnych.

Cel pracy realizowany będzie poprzez weryfikację czterech hipotez badawczych:

H1: Zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu wymaga stosowania bieżącego monitoringu stanu czynników kapitału regionalnego.

H2: Monitoring stanu czynników kapitału regionalnego pozwala na identyfikację mocnych i słabych stron regionu, a w konsekwencji na zarządzanie zorientowane na udoskonalenie poszczególnych obszarów regionu.

H3: Narzędziem umożliwiającym szybkie uzyskanie informacji na temat faktycznego – wyrażonego w liczbach – stanu społeczno-gospodarczego danego regionu na tle innych, poddanych działaniom tego procesu, jest benchmarking wyników.

H4: Zróżnicowanie przestrzenne jakości czynników kapitału regionalnego jest kształtowane w dużym stopniu przez zjawiska o charakterze długookresowym i cechuje się istotną inercją. Mimo dużej inercji podlega jednak pewnym zmianom w czasie oraz może być kształtowane przez narzędzia zarządzania innowacyjnym rozwojem, co powoduje, że w celu zapewnienia aktualnej wiedzy obraz zróżnicowania kapitału regionalnego powinien być okresowo aktualizowany i poddany bieżącemu monitoringowi.

Przyjęty cel pracy oraz hipotezy zdefiniowały układ pracy, która składa się z czterech rozdziałów. Pierwsze dwa rozdziały bazują na wynikach analizy literatury i stanowią podstawę teoretyczną do analizy wyników badań empirycznych opisanych w rozdziałach trzecim i czwartym.

W rozdziale pierwszym zdefiniowane zostały pojęcia istotne do dalszego omawiania kluczowej tematyki publikacji, takie jak: *globalizacja*, *bliskość*, *dostępność*, *kapitał terytorialny*, *region konkurencyjny*. Rozróznilo terminy *rozwój regionu* i *rozwój regionalny*, a następnie zdefiniowano pojęcia: *innowacyjny rozwój regionu*

i region uczący się. Dokonano próby scharakteryzowania kapitału regionalnego i jego elementów składowych.

Rozdział drugi poświęcono śledzeniu ewolucji spojrzenia na zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu, podmiotów zarządzających i instrumentów wykorzystywanych w tym procesie. W rozdziale tym przytoczone zostały definicje zarządzania publicznego, jego podział na szczeble oraz dziedziny życia społeczno-gospodarczego, które wchodzą w zakres zarządzania publicznego. Kolejno omówiono ewolucję zarządzania publicznego oraz jego podział na trzy główne modele – biurokratyczny, nowego zarządzania publicznego (NPM) i *public governance*. Podjęta została próba definicji pojęcia *zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu*, w tym jego przedmiotu, zakresu oraz poszczególnych etapów jego wdrażania. Dokonano szczegółowej charakterystyki dóbr materialnych, mieszanych i niematerialnych, determinujących innowacyjny rozwój regionu oraz przeanalizowano stopień ich zależności na podstawie macierzy Camagniego.

W rozdziale trzecim opisano uznane metodyki pomiarowe innowacyjności regionu oraz zinterpretowano powstałe dotychczas raporty i analizy dotyczące tej tematyki. Omówiona została metodyka benchmarkingu wyników w zakresie oceny czynników kapitału regionalnego, która bazowała na: ankiecie, będącej narzędziem oceny znaczenia różnych czynników kapitału regionalnego z punktu widzenia przedsiębiorców, oraz mierniku syntetycznym, będącym podstawą oceny regionów. Przedstawione zostały wyniki badań ankietowych w zakresie oceny poziomu znaczenia czynników kapitału regionalnego. Z uwagi na czas, który upłynął od badań prowadzonych na potrzeby projektu LORIS Wizja w 2007 roku, dokonano aktualizacji badań ankietowych w latach 2018–2019 oraz dwóch aktualizacji wartości miernika syntetycznego dla poszczególnych czynników kapitału regionalnego – w roku 2011 i 2019. Przy ostatniej aktualizacji dokonano również weryfikacji obliczeń dla poprzednich okresów w związku z niewielkimi zmianami wprowadzonymi w strukturze miernika, wynikającymi między innymi ze zmian w dostępności danych. Dzięki temu zapewniono porównywalność tak zweryfikowanych wyników dotyczących wcześniejszych okresów z ocenami uzyskanymi w edycji 2011, co pozwoliło wzbogacić analizę o wnioski dotyczące zmian znaczenia kapitału regionalnego w czasie.

Opracowana analiza empiryczna dotycząca związku między czynnikami kapitału regionalnego a efektami w kontekście weryfikacji hipotezy nr 1 ujęta została w rozdziale czwartym. Omówiono w nim wyniki analizy miernika i sformułowano wnioski dotyczące mocnych i słabych stron polskich regionów. Następnie dokonano korelacji opracowanych wyników z wynikami komplementarnych analiz opisanych w rozdziale trzecim. Ostatnim merytorycznym elementem składowym niniejszej publikacji jest podsumowanie. Zawiera ono omówienie głównych wyników

przeprowadzonej analizy w kontekście celów pracy, jak również ich zestawienie w odniesieniu do założonych w pracy hipotez.

Z uwagi na to, iż samo przeprowadzenie benchmarkingu wyników i wdrożenie zaplanowanych działań nie jest wystarczające, jednak może wpłynąć na podniesienie poziomu poszczególnych czynników kapitału regionalnego i regionu jako całości, aby w pełni wykorzystać potencjał regionu, niezbędne jest wdrożenie koncepcji zarządzania jego innowacyjnym rozwojem. W posumowaniu zawarty został rekomendowany plan działania dla wdrożenia koncepcji zarządzania innowacyjnym rozwojem regionu poprzez wykorzystanie benchmarkingu wyników.

1. Rola regionu w globalnej gospodarce determinująca zmiany w podejściu do zarządzania jego rozwojem

1.1. Region w ujęciu ekonomicznym

Region jest terminem, który może być odmiennie definiowany w zależności od dyscypliny naukowej, w ramach której jest stosowany. Dla geografa region to teren charakteryzujący się swoistymi warunkami geograficzno-przyrodniczymi. Polityk będzie charakteryzował poszczególne regiony, kierując się podziałem administracyjno-terytorialnym lub podziałem ze względu na opcje polityczne. Z kolei region w badaniach socjologicznych będzie definiowany jako zbiorowość społeczna.

W niniejszej książce zastosowane zostanie pojęcie regionu w ujęciu ekonomicznym, definiowane w literaturze jako obszar o określonej specjalizacji produkcji i usług wytwarzanych na bazie posiadanych zasobów wewnętrznych oraz przy wykorzystaniu środków napływających z zewnątrz¹.

Jak pisze Kosiedowski, region ekonomiczny jest to jednostka²:

- realizująca wytyczone cele ekonomiczno-społeczne;
- cechująca się hierarchiczną strukturą;
- wyodrębniona z otoczenia, ale z nim współpracująca;
- dysponująca zasobami czynników egzogenicznych i endogenicznych pozwalających na prowadzenie określonych form działalności gospodarczej;

1 D. Stawasz (red.), *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania rozwoju regionu – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004; B. Filipiak, M. Kogut, A. Szewczuk, M. Zioto, *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.

2 W. Kosiedowski (red.), *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2001.

- transformująca posiadane zasoby w produkty i usługi;
- dążąca do poprawy funkcjonalności poprzez optymalizację celów i sposobów ich realizacji.

W wyniku globalizacji zmianie uległ sposób określania granic regionów, zwłaszcza regionów ekonomicznych. Jak trafnie zauważa Oleński, region należy postrzegać:

[...] nie tylko i nie tyle jako część terytorium kraju wydzieloną według określonych kryteriów administracyjnych, politycznych, społecznych, ekonomicznych czy ekologicznych, lecz jako jednostkę terytorialną będącą częścią szerszego, międzynarodowego systemu geopolitycznego i globalnego systemu ekonomicznego³.

Na kształtowanie się granic regionów ma także wpływ regionalizacja, w wyniku której następuje rozmycie granic ekonomicznych, politycznych, a także społecznych. **Regionalizacja** definiowana jest jako integracja poszczególnych regionów, której głównym celem – w wyniku jednoczenia posiadanego potencjału i współdziałania – jest zwiększenie poziomu konkurencyjności poszczególnych gospodarek regionalnych na globalnym rynku. Skala regionalizacji może mieć zasięg międzynarodowy lub krajowy, tzn. w pierwszym przypadku dotyczy integracji poszczególnych państw, w drugim integracji regionów w skali kraju⁴.

Ponadto efektem regionalizacji w ramach Unii Europejskiej jest pojawienie się nowej kategorii regionu, tj. **euromregionu**. Jest on zinstytucjonalizowaną formą współpracy sąsiadujących ze sobą regionów przygranicznych, które zostały objęte programami rozwojowymi w ramach unijnego budżetu⁵. Dlatego też delimitacja regionów nie powinna być ograniczana do terytorium danego państwa i identyfikowana z podziałem administracyjnym kraju. Przy określaniu granic regionu ważne jest uwzględnienie wielu wspólnych cech społeczno-ekonomicznych, między innymi: sieci współpracy, dystrybucji, wykształconych na bazie kooperacji form organizacyjnych – cech, które determinują zasięg terytorialny danego regionu. Ponadto zamiany, jakie zachodzą wewnątrz regionu oraz w jego otoczeniu, powodują, że wyznaczone granice regionalne także ulegają modyfikacjom⁶.

3 J. Oleński, *Wpływ globalizacji na rozwój społeczny i ekonomiczny regionów – problemy metodologiczne*, [w:] A.F. Bocian (red.), *Rozwój regionalny a procesy globalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2004, s. 21.

4 J. Boguski, *Zarządzanie regionem na przykładzie Polski*, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Ostrołęka 2003; T. Wallas (red.), *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie globalizacji i integracji*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Ślubice 2003.

5 J. Oleński, *Wpływ globalizacji...*; J. Boguski, *Zarządzanie regionem...*

6 Ze względu na przedmiot badań w niniejszej książce pojęcie regionu odnosi się do województw istniejących od 1 stycznia 1999 roku.

Z pojęciem regionu związane są cztery podstawowe kwestie dotyczące rozwoju regionalnego, lokalnego, a także rozwoju samego regionu oraz jego wzrostu.

Stawasz wskazuje na różnice w znaczeniu pojęć *rozwój regionu* oraz *rozwój regionalny*. Zdaniem autorki pierwszym terminem definiuje się koncepcje odnoszące się do badań nad zagadnieniami związanymi z wykorzystaniem zasobów endogenicznych i relacji z otoczeniem w celu optymalizacji struktury oraz tempa rozwoju danego regionu. Z kolei rozwój regionalny jest koncepcją stosowaną do określenia szerszego spektrum badań nad wzrostem poziomu inwestycji, produkcji, eksportu oraz jakości życia w skali kraju⁷.

Szewczuk przytacza dwie koncepcje rozwoju – dotyczące poziomu regionalnego oraz lokalnego. Rozwój w skali lokalnej jest interpretowany przez autorkę jako proces odnoszący się do istotnych zmian zachodzących na poziomie gminy lub powiatu na następujących płaszczyznach: gospodarczej, społecznej, politycznej i kulturalnej. Celem tych zmian jest tworzenie nowych wartości w postaci: innowacyjnych firm, miejsc pracy oraz innowacyjnych produktów i usług wytwarzanych na potrzeby lokalnego i ponadlokalnego popytu⁸. Natomiast rozwój w skali regionalnej jest, zdaniem autorki, procesem polegającym na ciągłej poprawie jakości produkowanych dóbr i usług, między innymi poprzez racjonalne korzystanie z dostępnych zasobów endo- i egzogenicznych. Celem powyższych działań jest transformacja sposobu oraz jakości życia mieszkańców, a także wpływ na zmiany zachodzące w otoczeniu i wychodzenie naprzeciw oczekiwaniom rynku wewnętrznego i zewnętrznego⁹.

Jak zauważa cytowana autorka, granica między wyżej wymienionymi pojęciami jest bardzo płynna i trudno ustalić, czy dane działania odnoszą się wyłącznie do poziomu lokalnego, czy też regionalnego. Dlatego można stwierdzić, iż rozwój regionalny jest wypadkową rozwoju poszczególnych jednostek lokalnych¹⁰.

Z kolei pojęcie wzrostu regionu jest definiowane w kategoriach ilościowych i dotyczy na przykład wzrostu liczby bezpośrednich inwestycji zagranicznych na danym obszarze. Rozwój natomiast jest pojęciem szerszym – wiąże się ze zmianami ilościowymi i jakościowymi zachodzącymi w danym regionie. Wynika z tego, iż wzrost jest jednym z czynników determinujących rozwój regionalny.

Reasumując, rozwój regionalny jest macierzą (por. rysunek 1.1). Odpowiednia kompilacja czynników jakościowych i ilościowych podczas realizacji poszczególnych procesów prowadzi do uzyskania jakościowych i ilościowych efektów. Z kolei wyniki powyższych działań mają odpowiadać na potrzeby zgłaszane zarówno przez mieszkańców, przedsiębiorców, jak i odwiedzających, tj. potencjalnych

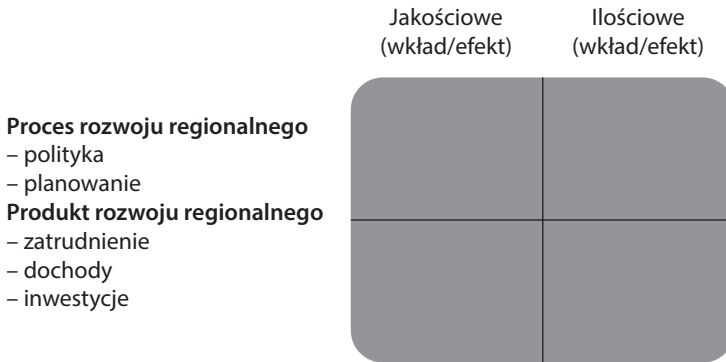
7 Stawasz D. (red.), *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania...*

8 B. Filipiak, M. Kogut, A. Szewczuk, M. Zioto, *Rozwój lokalny...*

9 Tamże.

10 Tamże.

mieszkańców i inwestorów, oraz umożliwiać podejmowanie wyzwań płynących z otoczenia¹¹.

Rysunek 1.1. Matryca rozwoju regionalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: R.J. Stimson, R.R. Strough, B.H. Roberts, *Regional Economic Development Analysis and Planning Strategy*, Springer, Berlin – Heidelberg – New York 2006, s. 7.

Rozwój jest zmianą „wypadkową wielu zmiennych i działań wielu aktorów, rozwój jest losowy, ale właśnie dzięki temu prowadzi do nowości, jest napędzany przez kreatywność i innowacyjność”¹².

Dodanie przymiotnika *innowacyjny* przed określeniem *rozwój regionu* uwypukla zatem jego ewolucyjny charakter. Co więcej, wskazuje na procesy, jakie zachodzą w regionie – interakcje w postaci wymiany i kumulacji wiedzy oraz umiejętności między aktorami publicznymi i prywatnymi – a także na rezultaty tych procesów, między innymi: innowacje produktowe, usługowe, organizacyjne, technologiczne, społeczne. Innowacyjny rozwój regionu można wobec tego zdefiniować jako wypadkową działań innowacyjnych podejmowanych przez aktorów sceny regionalnej równolegle na różnych płaszczyznach oraz efektów tych działań w postaci innowacyjnych rzeczy, systemów i wartości.

Ponadto, jak trafnie zauważa Hauser:

[...] rozwój zaczyna się od idei, debaty i sporu, a kończy na instytucjonalizacji nowych rozwiązań i zmianie tożsamości aktorów społecznych. Po drodze jest polityka i rządzenie, ale to nie one są esencją rozwoju, lecz co najwyżej jednym z jego trybów, ważnym, ale nie najważniejszym¹³.

11 R.J. Stimson, R.R. Strough, B.H. Roberts, *Regional Economic Development Analysis and Planning Strategy*, Springer, Berlin – Heidelberg – New York 2006.

12 J. Hausner, *Zarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 371.

13 Tamże, s. 393.

Jednak brak odpowiednich rozwiązań organizacyjnych, instytucjonalnych i prawnych hamuje rozwój, a w efekcie prowadzi do chaosu.

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zmianie uległ paradygmat polityki regionalnej. W tradycyjnym ujęciu (lata pięćdziesiąte do lat osiemdziesiątych) kierunki działań politycznych koncentrowały się w głównej mierze na redukcji dysproporcji, jakie istniały pomiędzy ośrodkami centralnymi a peryferiami. W regionach „problemowych” stosowane instrumenty polityki regionalnej miały przede wszystkim charakter subwencji oraz inwestycji w rozbudowę infrastruktury „twardej” (transportowej, mieszkaniowej). Dodatkowo podejmowane inicjatywy miały odgórny, scentralizowany i reaktywny charakter. Obecnie polityka regionalna nie koncentruje się tylko na subsydiowaniu obszarów słabiej rozwiniętych, odchodzi od centralnie planowanych działań, kierując się w stronę inicjatyw, które są wynikiem współpracy partnerów publicznych i prywatnych. Podejmowane działania mają charakter proaktywny i dotyczą wsparcia współpracy inter- i intraregionalnej, promowania innowacyjności oraz idei wzajemnego uczenia się. Punkt ciężkości zostaje przeniesiony ze wsparcia czynników twardych na czynniki miękkie, tj. zasoby ludzkie, sieci współpracy i klimat społeczny¹⁴.

Mając na uwadze fakt, iż występujące dysproporcje w rozwoju dotyczą nie tylko różnic pomiędzy poszczególnymi regionami, ale także odnoszą się do sytuacji w danym regionie (np. obszar województwa mazowieckiego z dobrze funkcjonującą Warszawą i okolicami oraz miastami takimi jak Radom czy Siedlce, które cechuje słabsza dynamika rozwoju), zasadne jest odniesienie postulatów wskazanych przez Hausnera, które dotyczą nowoczesnej polityki rozwoju, także do polityki rozwoju na poziomie danego regionu. Zdaniem cytowanego autora nowoczesna polityka rozwoju powinna koncentrować się na¹⁵:

- rozwoju, a nie równowadze – pobudzaniu i tworzeniu szans dla rozwoju poszczególnych obszarów, a nie dystrybucji środków w celu wyrównania społeczno-gospodarczych dysproporcji między nimi;
- rynku jako instytucji społecznej, a nie jako „niewidzialnej ręki” – rynek nie funkcjonuje bez regulacji, z kolei interwencjonizm ogranicza i hamuje rozwój rynku, dlatego konieczne jest wspólne – przez partnerów publicznych i prywatnych – opracowanie norm pozwalających na jego sprawne funkcjonowanie;
- efektywności adaptacyjnej, a nie tylko alokacyjnej – wsparciu inicjatyw, które cechuje rzeczywista wartość dodana dla danego obszaru, które uwzględniają zmienność otoczenia i nie stanowią tylko odpowiedzi na zmiany, ale je kreują.

14 J. Bachtler, D. Yuill, *Policies and Strategies for Regional Development: A Shift in Paradigm?*, „Regional and Industrial Policy Research Paper” 2001, no. 46, s. 1–42.

15 J. Hausner, *Zarządzanie...*, s. 392.

Poza przedstawionymi powyżej aspektami dochodzi jeszcze jedna kwestia, a mianowicie zarządzanie innowacyjnym rozwojem regionu. Brak odpowiednich mechanizmów koordynacji prowadzi do powstania nieładu, co w konsekwencji hamuje rozwój. Dlatego istotne jest stworzenie instrumentarium, które umożliwi koordynację współdziałania partnerów publicznych i prywatnych, wykorzystujących regionalne zasoby, aby w efekcie z ich aktywności powstała wartość dodana, która odnosi się zarówno do regionu, jak i do ich samych¹⁶.

1.2. Region w globalnej gospodarce

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat obserwujemy istotny wzrost roli regionów – traktowanych jako przeciwwaga dla ewentualnych negatywnych skutków globalizacji¹⁷.

Globalizację można zdefiniować jako zbiór podobnych procesów zachodzących jednocześnie w różnych sferach, tj. w ekonomii, polityce, kulturze, życiu społecznym, których skutki odczuwają nie tylko podmioty zlokalizowane w miejscu ich występowania, ale także te znajdujące się w innych częściach globu¹⁸.

Do głównych katalizatorów rozwoju globalizacji – zdaniem większości autorów zajmujących się tym zjawiskiem – zaliczyć można¹⁹:

- liberalizację handlu (znoszenie barier celnych oraz prawnych, które zwiększają swobodę przepływu towarów, usług i kapitału) oraz deregulację rynków, w tym liberalizację oraz deregulację rynków finansowych;

16 Szerzej na temat ewolucji w podejściu do zarządzania regionem oraz jego instrumentarium w rozdziale drugim.

17 J. Chądryński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2007; A. Bąkowski, A. Siemaszko, M. Snarska-Świdorska, *Jak zostać regionem wiedzy i innowacji*, Wydawnictwo Twigger, Warszawa 2007; A. Nowakowska, Z. Przygodzki, M.E. Sokołowicz, *Region w gospodarce opartej na wiedzy. Kapitał ludzki, innowacje, korporacje transnarodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.

18 P. Cook, C. Kirkpatrick, *Globalization, Regionalization and Third World Development*, „Regional Studies” 1997, vol. 31.1, s. 55–66. Więcej na ten temat można znaleźć w: A. Gwiazda, *Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000; X. Zhang, K.H. Zhang, *How Does Globalisation Affect Regional Inequality Within a Developing Country? Evidence from China*, „The Journal of Development Studies” 2003, vol. 39, no. 4, s. 47–67; R. Piasecki, *Rozwój gospodarczy a globalizacja. Ekonomia rozwoju w zderzeniu z rzeczywistością*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003; J. Oleński, *Wpływ globalizacji...*; J.E. Stiglitz, *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004; K. Rybiński, *Globalizacja w trzech odstępach: offshoring – globalne nierównowagi – polityka pieniężna*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.

19 A. Rogut, B. Piasecki, *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Łódzkiego RSI LORIS PLUS – Prezentacja*, Rada Miejska Łodzi, Łódź 2008; J. Oleński, *Wpływ globalizacji...*, s. 19–41; J. Chądryński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój...*

- szybki postęp technologiczny oraz rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnej sprzyjający homogenizacji preferencji konsumentów i rozszerzeniu grona aktorów globalnego rynku o rozwijające się regiony;
- wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz rozwój korporacji transnarodowych mających – poprzez oddziaływanie między innymi na strukturę zatrudnienia oraz rozwój nauki i techniki – istotny wpływ na gospodarki poszczególnych regionów, w których są dokonywane.

Postępująca globalizacja i rosnąca rola regionów doprowadziły do powstania koncepcji glocalizacji, oznaczającej bliźniaczy proces wzrostu znaczenia działań regionalnych w skali globalnej i wzrostu znaczenia skali globalnej przy formułowaniu strategii rozwoju regionu²⁰. Dwie charakterystyczne cechy tak definiowanej glocalizacji to bliskość oraz dostępność²¹.

Bliskość „jest pojęciem złożonym i nawiązuje do rosnącego obecnie znaczenia aglomeracji oraz miast, będących uprzywilejowanym miejscem globalizacji”²². W kontekście regionalnym odnosi się do minimalizacji dystansu geograficznego pomiędzy podmiotami, co ułatwia nawiązanie współpracy i realizację wspólnych projektów. Minimalizacja dystansu – w kategorii czasu i odległości – dzielącego poszczególne punkty na globie, spowodowana rozwojem zaawansowanych technologii komunikacyjno-informacyjnych oraz transportowych, ma również pozytywny wpływ na współpracę podmiotów. Jednakże to właśnie bliskość w kontekście regionalnym jest generatorem wiedzy i innowacji²³.

Dostępność w ujęciu regionalnym definiowana jest jako dostępność zasobów. Dotyczy to zasobów charakterystycznych dla danej lokalizacji, których nie można ani nabyć, ani skopiować w celu przeniesienia ich w inne miejsce²⁴. Zasoby te stanowią składniki kapitału terytorialnego.

20 P. Mendis, *Glocalization: The Human Side of Globalization as if the Washington Consensus Mattered*, Lulu Press, Morrisville 2007. Szerzej na temat glocalizacji w: R. Robertson, *Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity*, [in:] M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson (red.), *Global Modernities*, Sage Publications, London 1995, s. 25–44; E. Swyngedouw, *Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling*, „Cambridge Review of International Affairs”, April 2004, vol. 17(1), s. 25–48; O. Torres, *Lokalna globalizacja czy globalna lokalizacja. Rozważania na temat glocalizacji*, [w:] A. Jewtuchowicz (red.), *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004; J. Sucháček, *On the Emergence of Glocalisation*, Ostrava 2008, <http://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/10025/> (dostęp: 12.12.2019).

21 O. Torres, *Rola administracji terytorialnej w procesie internacjonalizacji małych firm. Przypadek inkubatora biznesu w Montpellier*, [w:] B. Piasecki., K. Kubiak (red.), *Partnerstwo dla innowacji*, Wydawnictwo Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2009.

22 O. Torres, *Lokalna globalizacja...*, s. 26.

23 A. Nowakowska, *Regionalny kontekst procesów innowacji*, [w:] A. Nowakowska (red.), *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.

24 A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005; A. Richert-Kaźmierska, *Zarządzanie rozwojem regionalnym*